

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

“ ___ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 242 «Туризм»

за магістерською програмою професійного спрямування

«Економіка та управління туристичною діяльністю»

на тему: «Розробка стратегії диверсифікації рекреаційно-оздоровчих послуг (на прикладі центру дельфінотерапії «НЕМО»)»

Виконавець

студентка 6 курсу 21 групи ЦЗФН

Шолошенко Ганна Ігорівна
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

к.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Давиденко Ірина Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАДАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧИХ ПОСЛУГ	6
1.1. Сутність та значення рекреаційно-оздоровчих послуг	6
1.2. Підходи до класифікації рекреаційних послуг	16
1.3. Диверсифікація як сучасний напрямок розвитку рекреаційно-оздоровчих послуг.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ ДЕЛЬФІНОТЕРАПІЇ «НЕМО».....	31
2.1. Сутність методу дельфінотерапії.....	31
2.2. Загальна організаційна характеристика центру дельфінотерапії «НЕМО».....	53
2.3. Оцінка ефективності використання методу дельфінотерапії для оздоровлення дітей.....	60
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЦЕНТРУ ДЕЛЬФІНОТЕРАПІЇ «НЕМО».....	80
3.1. Визначення напрямів диверсифікації послуг центру дельфінотерапії «НЕМО».....	80
3.2. Обґрунтування проекту впровадження дельфінотерапії для дорослих в центрі «НЕМО».....	89
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	110

ВСТУП

Актуальність теми дослідження випливає з того, що основною метою рекреаційної діяльності є відновлення здоров'я та розвиток життєвих сил людини. Рекреаційна сфера являє собою важливу частину національної економіки, об'єднуючи розгалужену систему рекреаційних закладів, підприємств інфраструктури та інших суміжних галузей, що мають тісні виробничі й економічні зв'язки, спільно використовують ресурси з метою задоволення різноманітних оздоровчих, пізнавальних, культурних та інших потреб населення. Ця сфера як невід'ємна частина способу життя людини має стати одним із визначальних факторів соціально-економічного розвитку країни у довгостроковій перспективі.

Одним із можливих сучасних напрямів диверсифікації рекреаційно-оздоровчих послуг є дельфінотерапія. Розширення мережі дельфінаріїв є загальносвітовою тенденцією; в даний час налічується більше 100 об'єктів в 30 країнах світу, на базі яких реалізуються оздоровчі, лікувальні і розважальні рекреаційні програми. Позитивний вплив дельфінотерапії при лікуванні дитячих захворювань підтверджується не тільки відгуками батьків, але і лікарями - дитячими психологами та неврологами, педагогами - дефектологами та ін., які спостерігали за дітьми до і після дельфінотерапії.

За кордоном дельфінотерапія не обмежується роботою тільки з дітьми. Досить широко поширене використання дельфінів для реабілітації дорослих. Метод використовується при цілеспрямованому лікуванні хворих з різними формами нервово-психічних розладів, посттравматичними стресовими розладами (ПТСР) і т.д. Після спілкування з дельфінами дорослі люди, які страждають різними недугами, відзначають поліпшення настрою, самопочуття, зникнення почуття втоми, апатії, напруги.

Проблемами розвитку рекреаційно-оздоровчої діяльності займались багато вчених, серед яких Величко В.В., Грохова Г.П., Данилевич М.В., Добуш Ю.Я., Іванов А.М. та багато інших. Однак, питання розвитку дельфінотерапії як

сучасного напрямку диверсифікації рекреаційно-оздоровчих послуг у науковій літературі майже не розглядаються. Існуючі публікації щодо дельфінотерапії носять виключно медичне спрямування й не розглядають такий вид терапії як складову частину рекреаційно-оздоровчої діяльності.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування і розробка практичних рекомендацій щодо впровадження стратегії диверсифікації рекреаційно-оздоровчих послуг на прикладі центру дельфінотерапії «НЕМО».

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання:

- охарактеризувати сутність та значення рекреаційно-оздоровчих послуг;
- розглянути підходи до класифікації рекреаційних послуг;
- охарактеризувати диверсифікацію як сучасний напрямок розвитку рекреаційно-щздоровчих послуг;
- розглянути сутність методу дельфінотерапії;
- надати загальну організаційно-економічну характеристику центру дельфінотерапії «НЕМО»;
- оцінити ефективність використання методу дельфінотерапії для оздоровлення дітей
- визначити напрями диверсифікації послуг центру дельфінотерапії «НЕМО»;
- обґрунтувати проект впровадження дельфінотерапії для дорослих в центрі «НЕМО».

Об'єктом дослідження є процес надання рекреаційно-оздоровчих послуг.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів розробки стратегії диверсифікації рекреаційно-оздоровчих послуг на прикладі центру дельфінотерапії «НЕМО».

Базою дослідження є центр дельфінотерапії «НЕМО».

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використовуються наступні методи:

- аналізу та синтезу - при визначенні категорій рекреація, рекреаційно-оздоровча послуга;

- економіко-статистичний метод для аналізу економічних показників діяльності центру дельфінотерапії «НЕМО»;

- метод експертних оцінок – при аналізі проблем, пов’язаних з лікуванням аутизму в Україні;

- економіко-математичний метод при обґрунтування проекту впровадження дельфінотерапії для дорослих в центрі «НЕМО».

Для обробки та аналізу інформації використовувалися комп’ютерні програми Microsoft Word і Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, фахова література, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, звітна та внутрішня інформація досліджуваного центру дельфінотерапії «НЕМО», анкетування відвідувачів центру дельфінотерапії «НЕМО».

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами дослідження, проведеного у 3 розділах кваліфікаційної роботи, нами зроблені відповідні висновки:

1. Роль і вага рекреаційної діяльності, як складної виробничої галузі специфічних товарів та послуг, які покликані задовольняти відповідні духовні і матеріальні потреби людей, швидко зростає. Економічна сутність рекреаційних послуг полягає у її двоїстості – крім суто матеріальної складової, прямий економічний ефект від якої можна визначити на основі відповідної фінансової звітності, вона має також нематеріальну складову (відновлення робочої сили) яка сьогодні, в умовах постіндустріальної економіки, має значно більшу вагу ніж перша складова.

2. Господарська діяльність рекреаційних підприємств є досить багатогранною, може бути запропонована досить велика кількість стратегічних альтернатив розвитку та економічного зростання підприємств в мінливих ринкових умовах, які спонукають до утримання існуючих та розширення нових масштабів діяльності господарюючих суб'єктів сфери рекреації. В якості такої альтернативи може виступати диверсифікація як важливий напрямок управління функціонуванням підприємства та формування перспективних конкурентних позицій. Для підприємств рекреаційної сфери це є однією з найбільш вигідних з економічної точки зору стратегій, проте процес диверсифікації саме на рекреаційному підприємстві має свої особливості, у порівнянні з іншими підприємствами, які виникають зі специфічних рис рекреаційного продукту. І саме диверсифікація може допомогти уникнути серйозного впливу на економіку рекреаційного підприємства таких чинників, як сезонність, велика залежність від політичних, економічних та соціальних факторів. Стратегію диверсифікації діяльності рекреаційних підприємств слід розглядати як стратегічну перспективу для зміцнення підприємством сегменту ринку та розширення останнім масштабів діяльності.

3. Дельфінотерапія є альтернативним, нетрадиційним методом психотерапії, де в центрі психотерапевтичного процесу лежить спілкування людини і дельфіна. Це спеціально організований процес, протікає під наглядом ряду фахівців: лікаря, ветеринара, тренера, психолога (психотерапевта, дефектолога, педагога). В психотерапії беруть участь спеціально навчені тварини, що володіють «Хорошим характером». Дельфіни грають з пацієнтами, плавають, катаються на спині, погладжують, просять у відповідь ласки.

4. Дельфінотерапія в міжнародній мережі дельфінаріїв «НЕМО» була створена в 2005 році за участю кращих лікарів і психологів СНД. Сьогодні ця мережа нараховує 9 постійно діючих центрів дельфінотерапії в Україні, Росії, Республіці Білорусь та Казахстані. Велика мережа центрів надає можливість клієнтам обрати найбільш привабливе для них місто для проходження реабілітації. За час існування відділ дельфінотерапії провів заняття для більш ніж 15 тисяч дітей. Така кількість пацієнтів дозволила отримати колосальний досвід в роботі з дітьми, вдосконалити методику дельфінотерапії і зробити її максимально результативною.

5. Для отримання максимального результату курс терапії з дельфінами дуже важливо проводити в комплексі з іншими реабілітаційними процедурами. У центрі дельфінотерапії та реабілітації «НЕМО» дитині надається можливість брати участь в цілісній системі оздоровлення, корекції та навчання. Сеанси дельфінотерапії допомагають збільшити адаптивність дитини до різних терапевтичних та реабілітаційних програм, підвищити здатність до засвоєння нових знань і навичок. Завдання фахівців полягає в тому, щоб безпосередньо в цей період якомога більше задіяти різні види впливу і навчання. Професійні лікарі та психологи підбирають індивідуальний курс процедур і занять з урахуванням специфіки захворювання та особливостей пацієнта. За результатами аналізу даних можна зробити висновок, що кількість дітей, які проходять реабілітацію в центрі дельфінотерапії «НЕМО» щорічно зростає. Досить затребуваними є послуги дельфінотерапії. У порівнянні з послугами за методикою загальної реабілітації послугами дельфінотерапії користуються в

1,5 рази більше дітей. За даними провідних світових організацій, що займаються питаннями аутизму, в останні роки кількість людей з таким розладом неухильно зростає і на сьогоднішній момент складає 1% від усього населення планети, тобто більше, ніж все населення України.

6. За статистикою дитячий аутизм діагностується щодня кожні 20 хвилин. У хлопчиків захворювання зустрічається набагато частіше, ніж у дівчаток. Серед дітей чоловічої статі аутистів в п'ять разів більше, ніж серед дітей жіночої статі. Аутизм нерідко супроводжується розумовою відсталістю.

7. Як показують дослідження, на енцефалограмах пацієнтів після сеансів дельфінотерапії відзначається синхронізація активності обох півкуль мозку, яка, в кінцевому результаті, сприяє підвищеному виробленню ендорфінів. Вони відіграють значну роль в стабілізації процесів, пов'язаних з пам'яттю, навчанням, сном і мають беззаспокійливий і заспокійливий ефект. Спілкування і своєрідна «дружба» з дельфінами допомагає дітям з діагнозом аутизм та синдромом Аспергера подолати складності в спілкуванні з оточуючими людьми, покращує психоемоційний стан та загальний тонус організму. В результаті «лікування дельфінами» дитина швидше та легше адаптується в соціумі, практично не відчуваючи при цьому страху.

8. У роботі було запропоновано проводити корекційні заняття для дорослих з посттравматичним стресовим розладом у мережі центрів дельфінотерапії «НМО». Було розглянуто необхідні складові впровадження такої послуги для дорослих в центрі дельфінотерапії «НМО» у м. Одеса. Представлений у роботі проект є достатньо ефективним для засновників. Ефективність цього проекту підтверджує факт, що ринок платних медичних послуг в Україні має стійку тенденцію до зростання. Попит на рекреаційно-оздоровчі послуги центру «НМО» перевищує пропозицію. За наведеними у роботі розрахунками термін окупності проекту організації центру реабілітації «НМО» складе 12 місяців при максимальних витратах. Точка беззбитковості проекту складає 360 тис. грн., що є цілком можливим для центру реабілітації, аналогів якому в Україні поки що немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батишева Т.Т. Іпотерапія при дитячому церебральному паралічі. Вид-во Москва, 2012. – 285 с.
2. Багаєва Г.Н. Соціальна робота з сім'єю дитини з обмеженими можливостями / Г. Н. Багаєва, Т. А. Ісаєва. М.: ВЛАДОС, 2005. - 451 с.
3. Бадалян Л.О. Невропатологія. - 2-е изд., Перераб. - М.: Просвещение, 1987. - 317 с.
4. Бадалян Л.О., Журба Л.Т., Тимонина О.В. Дитячий церебральний параліч. 1988, С. 33.
5. Барканова О.В. Методики діагностики емоційної сфери: психологічний практикум / уклад. О.В. Барканова серія: Бібліотека актуальною психології. - Вип.2. - Красноярськ: Літера-принт, 2009. - 237 с.
6. Білоусова, Є. Д. Фактори ризику, тактика лікування і прогноз судомного синдрому та епілепсії у дітей з дитячим церебральним паралічем: автореф. дис. д-ра мед. наук / Є. Д. Білоусова. - М., 2004. - 48 с.
7. Беляченко А. Лікування за допомогою дельфінів. Наукова книга, 2013. - 120 с.
8. Божович Л.І. Проблеми формування особистості / За ред. Д.І. Фельдштейна. М.-Воронеж: 1995. С.157-162.
9. Виготський Л.С. Розвиток психічних функцій. - Вид-во: М., 1960. – 274 с.
10. Виготський Л.С. Основи дефектології. - Вид-во: СПб.: Лань, 2003. - 654 с.
11. Виготський Л.С. Зібрання творів в 6 т.: Т. 4: Дитяча психологія. - Вид-во: М.: Педагогіка, 1984. - 196 с.
12. Виготський Л.С., Зібрання творів в 6 т.: Т. 5: Основи дефектології. - Вид-во: М.: Педагогіка, 1983. - 368 с.
13. Герріот, Д. Про всі створіння великих і малих. М.: Захаров, 2004. - 832 с.
14. Глозман Ж. М. Нейропсихологія дитячого віку. Вид-во: Академія, - 2009. - 272 с.
15. Головей Л.А., Рибалко Е.Ф. Практикум з вікової психології: Учеб. посібник / За ред. Л.А. Головей, Е.Ф. Рибалко. - Вид-во: СПб.: Речь, 2002. - 694 с.

16. Горбунова Е.А., Косарева А.Н. Іпотерапія при захворюваннях опорно-рухового апарату. Белгородський державний технологічний університет ім. В.Г.Шухова. Белгород, 1999. – 197 с.
17. Горбунова Е.А., Косарева А.Н. Іпотерапія при захворюваннях опорно-рухового апарату // Збірник наукових праць студентів. Білгород [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.livingthread.ru
18. Денискина В.З., Солнцева Л.І., Хорош С.М. Виховання сліпих дітей раннього віку. Поради батькам: Практичний посібник / Л.І. Солнцева, С.М. Хороший. 2-е изд. - М.: Іспит, 2004. - 128 с.
19. Дерябо С.Д., В.А. Ясвин. Екологічна педагогіка та психологія. - Ростов-на-Дону, 1996. - С. 74-75.
20. Діденко Є.Я. Дитячо-батьківські стосунки молодих людей з сенсорними порушеннями і їх батьків. Дисс. канд. психол. наук. Санкт-Петербурзький державний університет. м.Санкт-Петербург, 2016. – 67 с.
21. Д. К. Лілль, Людина і дельфін / Д. К. Ліллі; переклад з англійської В. М. Белькович, Т. Г. Бетелева, під редакцією і з передмовою д. біол. наук С. Є. Клейненберг. - М.: Мир, 1965. - 160 с.
22. Дьяченко, В. Г. Керівництво з соціальної педіатрії / В. Г. Дьяченко, М. Ф. Рзянкина, Л. В. Солохіна. - Х.: ГОУ ВПО Далекосхідний державний медичний університет, 2010. - 437 с.
23. Дрьомова Г.В. Соціальна інтеграція та реабілітація осіб з порушеннями опорно-рухового апарату на основі іпотерапії: автореф. дис. канд. пед. наук Г.В. Дремова. М.: РГАФК, 1996. - 23 с.
24. Дубровіна І.В. Словник для початківця психолога. 2-е изд. / Под ред. І.В. .. СПб.: Питер, 2010 - с. 35.
25. Еккель Б. М. Рекреація як вид природокористування / Б. М. Еккель // Рекреація і охорона природи. Тарту: Изд-во Тарт. ун-ту, 1981. - С. 22- 25.
26. Журид Б. Ссавці Чорного та Азовського морів // «Екотіждень», Тарту: Изд-во Тарт. ун-ту, 8.12.2008. - С. 5.

27. Жихарева Ю.Н. Психологічний вплив іпотерапії на формування готовності до навчання в школі дітей з затримкою психічного розвитку: автореф. дис. к. психол. наук Ю.М. Жихарева, ЯрГПУ ім. К.Д. Ушинського, Ярославль, 2002. – 380 с.
28. Журид, Б. А. Годування морських ссавців в океанаріумі / Б. А. Журид, С. А. Веріжнікова. - С.: Аквамарин, 2000. - 368 с.
29. Зав'ялова Т.Н., Запорожець О.В. «Корекція психофізичного стану батьків, які виховують дітей з важкими порушеннями на заняттях з іпотерапії» 21-22 травня в рамках XVII Санкт-Петербурзької міжнародної виставки коней і поні, товарів і послуг для кінного спорту і верхової їзди «ІППОСФЕРА--2015»
30. Зейгарник Б.В. Практикум по патопсихології. Москва: Изд-во Московського Університету, 1987. – 92 с.
31. Іванова В.С. Теоретико-методологічні основи дослідження особливостей ставлення батьків до захворювання дитини з ДЦП в психологічному супроводі родини // Вісник ТГПУ, Вип. 11 (89), 2009. - С. 113-118.
32. Ісаєв Д.Н. Розумова відсталість дітей і підлітків. «Мова», 2007. - 392 с.
33. Екологічний атлас України. - К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2009. - 104 с.
34. Климова В.К. Фізична реабілітація хворих на цукровий діабет методом іпотерапії / В.К. Климова, Я.А. Стрелкова, М.В. Климова // Теорія і практика фіз. культури. - № 10, 2011. – 34 с.
35. Коновальчук В.М., Пополітов Р.А., Архангельська Є.В. Біомеханічні основи іпотерапії. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. - Вид-во: Серія «Біологія, хімія». Том 23 (62). № 2., м.Сімферополь, Україна, 2010. – С. 104-107.
36. Коноплицький В. Це - бізнес. Толковий словник економічних термінів / В. Коноплицький, А. Філіна // К. : Альтерпрес, 1996. – 70 с.
37. Лебединський В.В. Порушення психічного розвитку у дітей: навчальний посібник. М., 1985. – 452 с.

- 38.Ліллі Лж. Людина і дельфін. М - Изд. «Світ», 1965. - 235 с.
- 39.Лисенко В.І., Загоруйченко І.В., Батозский Ю.К. Використання дельфінотерапії в реабілітації дітей // Матер. VI Конгресу педіатрів Росії «Невідкладні стани у дітей». -Москва, 2000. -С.177-178.
- 40.Лукіна, Л. Н. Механізми терапевтичних ефектів процедур дельфінотерапії / Л. М. Лукіна // Таврійський медикобіологічний вісник. - 2012. - Т. 15, № 3 (ч. 2). - С. 162-165.
- 41.Лукіна Л.М. Дельфіни в системі психофізичної реабілітації людей. Севастополь. НВЦ «акос- Гидрофизика ». – 2007. - 170 с.
- 42.Маклаков А.Г. Особистісний адаптаційний потенціал: його мобілізація та прогнозування в екстремальних умовах // Психологічний журнал. Т. 22. 2001.
- 43.Мамайчук І.І, Психологічна допомога дітям з проблемами в розвитку. - Вид-во: СПб .: Речь, 2008. - 224 с.
- 44.Мамайчук І.І. Методи психологічної допомоги дітей і підлітків з порушеннями в розвитку: навчальний посібник. - Вид-во: СПб. Еко-вектор, 2015. 415 с.
- 45.Мастюкова Е.М. Фізичне виховання дітей з церебральним паралічем: Дитяча, ранній і дошкільний вік. - М .: Просвещение, 1991. - 159 с.
- 46.Медведєв В.І. Адаптація людини // В.І. Медведєв; Федеральна цільова програма "Держ. Підтримка Ін-ту психології: Ін-т мозку людини, 2003. - 551 с.
- 47.Міллер А. Драма обдарованої дитини і пошук власного Я . Пер. Розанов І. В., Силаєва І. В. // Академічний проект, 2016. – 139 с.
- 48.Мішина В.В. Психологічні особливості дітей з ОВЗ. - Вид-во: М. 1998. - 66 с.
- 49.Мішина Г.А. Шляхи формування співпраці батьків з дітьми раннього віку з відхиленнями у розвитку. Автореф. Дисс. Канд. Пед. Наук, - Изд-во: М. ІКП РАО, 1998. – 56 с.

50. Нестерова Д.В. кішкотерапія: пухнасте ліки. - М .: РИПОЛ класик, 2006.- С.18-19.
51. Нікітіна Н.А. Іпотерапія , або лікувальна верхова їзда, як метод фізичної реабілітації та адаптації інвалідів при інклюзивну освіту // Вісник УГНЕУ: наука, освіта, економіка, - Изд-во: Вісник УГНЕУ, 2015. – 170 с.
52. Олперс, Е. Дельфіни (ANTONY ALPERS A BOOK OF DOLPHINS) / Е. Олперс; переклад з англійського Ж. Грушанський, рецензенти: Н. В. Кокшайский, А. Н. Шмирев, редактор А. А. Освенський, технічний редактор А. І. Казаков. - Л.: Суднобудування, 1971. - 112 с.
53. Осницький А. К. Визначення характеристик соціальної адаптації / А.К . Осницький // Психологія і школа. - 2004. - №1.- С.43-56.
54. Офіційний сайт центру реабілітації «НЕМО» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://odessa.therapynemo.com/>
55. Полежаєва А.Б. Іпотерапія: шлях до здоров'я: Лікування верховою їздою. / В сб. «Підручник здоров'я» - Ростов на Дону, 2003. – 167 с.
56. Попова Е.В., Сладкова Н.А., Савін І.В., Цимбал О.В. Іпотерапія - шлях до здоров'я: навчально-методичний посібник, - Изд-во: СПб, 2013. – 257 с.
57. Попова Е.В., Сладкова Н.А., Савін І.В., Цимбал О.В. Іпотерапія - шлях до здоров'я: навчально-методичний посібник, - Изд-во: СПб, 2013. – 429 с.
58. Посохова С.Т., А.А. Манташева А.А. Психологічні аспекти взаємодії дітей з ОВЗ і іпотерапевтів на корекційних заняттях. Дипломна робота (ВКР) СПбГУ, 2014. – 365 с.
59. Посохова, С.Т. Психологія адаптується особистості: монографія / С.Т. Посохова. - СПб .: Изд-во РГПУ ім Герцена, 2001. - 240 с.
60. Посохова С.Т. Психологія адаптується особистості: суб'єктний підхід. Автореф. Дисс 2001. - 38 с.
61. Посохова С.Т. Довідник практичного психолога. Психодіагностика. // Упоряд. С.Т. Посохова. - СПб .: Сова, 2005. - 672 с.

62. Приходько О.Г. Рання допомога дітям з церебральним паралічем в системі комплексної реабілітації // монографія - Вид-во: СПб .: РГПУ ім. А.І. Герцена, 2008. - 208 с.
63. Прайор, К. Дресирування собак за допомогою клікера / Карен Прайор; пер з англ. Е. Б. Махіянової. - М.:2005. - 110, [2] с.
64. Пилипович Л.С. Картографічне моделювання при вивченні рекреаційного використання приміських водосховищ / Л.С. Пилипович // Известия АН СРСР. Серія географічна. - 1979. -№ 6. - С.98 - 107.
65. Сафонова М.Ю. Вибір і підготовка коней для занять іпотерапією. Центр розвитку оздоровчої верхової їзди «Полієко», м.Санкт-Петербург, 2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.poly-eco.com/articles-7.html>
66. Семенова К.А. Відновлювальне лікування дітей з перинатальним ураженням нервової системи і з дитячим церебральним паралічем. - М .: ЗАКОН І ПОРЯДОК, серія «Велика Росія. Спадщина », 2007. - 616 с.
67. Семенова К.А. Дитячий церебральний параліч (патогенез, клініка, лікування) // Медико-соціальна реабілітація хворих та інвалідів внаслідок дитячого церебрального паралічу: Зб. науч. тр. - М., 1991. - С. 20-21.
68. Семенова, К. А. Лікування рухових розладів при дитячих церебральних паралічах / К. А. Семенова. - М., 1976. - 314 с.
69. Сладкова Н. А., Попова Е.В., Цимбал А. В. Іпотерапія. Інвалідний кінний спорт. Досвід і перспективи. Збірник статей за матеріалами ІV міжрегіональної конференції "Іпотерапія. Інвалідний кінний спорт. Досвід і перспективи", - Изд-во: Москва, 2010. – 570 с.
70. Стійкий прибережний туризм [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.biodiversity.ru/coastlearn/tourismrus/con_coastaltourism.html
71. Танюхіна Е.І., Шестаков В.П., Семенова К.А. Комплексна реабілітація дітей з дитячим церебральним паралічем: Методичні рекомендації. М. – 1998. – 78 с.

72. Терентьева І.Ю. Популярно про іпотерапію. Що виділяє іпотерапію серед інших видів анімалотерапії. ДЕЦ «Жива нитка», Москва 2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.livingthread.ru/content/view/31/9/> (дата відвідування сайту - 21.05.2017)
73. Ткачова В. В. Про деякі проблеми сімей, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку / Ткачова В. В. // Дефектологія, Вип. № 4. 1998 - С. 3-9.
74. Ткачова В.В. Технології психологічної допомоги сім'ям дітей з відхиленнями у розвитку: Учеб. посібник / В.В. Ткачова. - М.: АСТ; Астрель, 2007 - 318с. – 20 с.
75. Томілін, А. Г. В світі китів і дельфінів [Текст] / А. Г. Томілін; зав. редакцією М. Новіков, редактор В. Клімачева, мл. редактор М. Вержбицька; художник В. Пантелєєв, худож. редактор М. Гусєва, техн. редактор С. Птіцина, коректор В. Калініна. - 28е видання перероблене і доповнене. - М.: Знання, 1980. - 224 с.
76. Уайльд П. На світовому ринку круїзного судноплавства [Електронний ресурс] // Порти України. - № 09 (81). - 2008 / П. Уайльд. - Режим доступу до журн.: <http://www.portsukraine.com/node/231>.
77. Утевський А.Ю. SCUBA-DIVING +. Книга для підводних плавців / А.Ю. Утевський, Д.Г., Луценко, О.М. Утевская, Е.Л. Луценко [изд. 3-е перераб. і доп.] / [під ред. А.Ю. Утевського]: Граматика, 2008. - 416 с.
78. Федотов Ю.М., Востоков І.Є. Спортивно-оздоровчий туризм: [підручник] / під ред. Ю.Н. Федотова. [2-ге вид]. - М.: Радянський спорт, 2004. - 328 с.
79. Феліпечев, А. О. Лікування за допомогою дельфінів (дельфінотерапія) / А. О. Феліпечев. [Б. м.]: «Літературна студія "Наукова книга"», 2013. - 130 с.
80. Філатова-Сафронова М.А. Вплив іпотерапії на розвиток дитячо-батьківських відносин: Автореф. дис. к.психол.н. М.А. Філатова-Сафронова, КДПУ, Казань, 2002. – 47 с.
81. Харчук Ю. Анімалотерапія. Домашні тварини та наше здоров'я. - М.: Фенікс, 2007. - 320 с.

- 82.Царик Л. Природні рекреаційні ресурси: методи ОЦІНКИ та АНАЛІЗУ (на прикладі Тернопільської області): [монографія] / Л. Царик, Г. Чернюк. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. - 188 с.
- 83.Чижова В.П. Рекреаційні ландшафти: стійкість, нормування, управління / В.П. Чижова. - Смоленськ: Ойкумена, 2011. - 176 с.
- 84.Чижова В.П. Рекреаційні навантаження в зонах відпочинку / В.П. Чижова. - М.: Лісова промисловість, 1977. - 48 с.
- 85.Чижова В.П. Рекреація і заповідна справа: підсумки і перспективи взаємодії: [навчальний посібник] / В.П. Чижова, І.Л. Пригунова. (Московський державний університет ім. М.В. Ломоносова, Чорноморська філія). - Мінськ: «ДОЛ-Принт», 2004. - 145 с.
- 86.Шахов І. С. Екологічні межі стійкого водокористування .Фундаментальні проблеми води і водних ресурсів на межі третього тисячоліття: матеріали міжнар. науч. конф. - Томськ, 2000. - С. 650 - 652.
- 87.Шевцова Н.С. Комплексна оцінка рекреаційного природного потенціалу акваторій озер Білорусі: автореф. дис. на здобуття уч. ступеня канд. геогр. наук: 25.00.36 «Геоєкологія» / Н.С. Шевцова. - Мінськ, 2001. - 20 с.
- 88.Шолух, Н. В. Аналітичний огляд створення системи спеціалізованих навчальних закладів для дітей з відхиленнями у розвитку: / Н. В. Шолух, А. О. Харченко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування : Міністерства освіти и науки України, Київський національний університет будівництва і архітектури; відповід. ред. М. М. Дьомін. - К.: КНУБА, 2010. - 25. - С. 159-171.
- 89.Шубравська Е. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / Є. Шубравська // Економіка України. - 2005. - № 1. - С. 26 - 37.
- 90.Що таке PADI? Портрет асоціації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.divelife.ru/padi/padi.shtml>.
- 91.Яковенко І.М. Рекреаційне природокористування: методологія і методика досліджень / І.М. Яковенко. - Сімферополь: Таврія, 2003. - 335 с.

92. Cruise Industry Overview - 2013 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.f-cca.com/downloads/2013-cruise-industry-overview.pdf>.
93. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.failteireland.ie>.
94. Dubai international boat Show // Электронный журнал «IV digital». - №2(8) 2013. - С. 4-9. [Электронный ресурс]. - Режим доступа до журн .: http://ivmag.org/files/ivdigital/IV_Digital_2013-2.pdf.
95. ForPost [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://sevastopol.su/news.php?id=10881>
96. GIS. Our Common Language. ESRI Map Book. - V. 12. - Redlands: Envir. Systems Research Inst., 1997. - 119 p.
97. Gordon H.J. Water resources projects and outdoor recreation [Text] / H.J. Gordon // J. of the Urban Planning and Development Div. Proc. Amer. Soc. Civ. Engrs. - 1967. - Vol.93. - P. 38.
98. Indicators of Sustainable Development. - UN, 2001. - 210 p.
99. Landes tourism uskonzeption Mecklenburg-Vorpommern. 2010. – 179 p.
100. Large Yacht Orders Highlight 2013 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://fashionrealityshow.com/economic-sector-news-large-yacht-orders-highlight-2013-global-order-book-from-boat-international-media/>
101. Project AWARE. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.projectaware.org/>.